

Investigating the Consumer Rights on Product Safety in Electronic Commerce Law of Iran

Hossein Haddadzadeh ¹, Mohammad Reza Fallah ^{2*}, Mohammad Hossein Jafari³

1. PhD Student of Private Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

2. Professor, Department of Private Law, Shahid University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Public Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 513-530

Article history:

Received: 3 Apr 2023

Edition: 21 May 2023

Accepted: 10 Jul 2023

Published online: 4 Oct 2023

Keywords:

Product Safety, Consumer Rights, Electronic Commerce Law, Producers.

Corresponding Author:

Mohammad Reza Fallah

Address:

Iran, Tehran, Shahid University,
Department of Private Law.

Orchid Code:

0000-0002-4655-7264

Tel:

0912 150 8062

Email:

fallah@shahed.ic.ir

ABSTRACT

Background and Aim: One of the fundamental rights of consumers or services in every legal system worldwide is to ensure the safety considerations. In different systems, both civil and criminal protection issues have been considered for consumer rights. The aspect of criminal protection of consumer is against the producers or suppliers who lack good faith and the civil protection has been considered for the injured against the damage caused. This support is due to the electronic transactions. The purpose of present study is to explain product safety right in electronic commerce law of Iran.

Method and Materials: The research is descriptive _analytical and the library method has been used.

Ethical Considerations: Right on product safety has been accepted in Iranian Law in terms of civil protection .But , despite the civil support ,Iran 's law is facing a gap in this regard.

Findings: The right to product safety is accepted in Iranian law in terms of civil protection; But despite the civil support, Iran's law is facing a gap in this regard.

Conclusion: Considering that article 51 has been compiled in the e-commerce law regarding product safety, general rules should still be referred to in order to enforce consumer rights.

Cite this article as:

Haddadzadeh H, Fallah M R, Jafari M H. Investigating the Consumer Rights on Product Safety in Electronic Commerce Law of Iran. *Economic Jurisprudence Studies*. 2023.

دوره پنجم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۲

حقوق مصرف‌کننده در برخورداری از کالای ایمن از منظر قانون تجارت الکترونیک

حسین حدادزاده^۱، محمدرضا فلاح^۲، محمدحسین جعفری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

۲. دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق عمومی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۵۱۳-۵۳۰

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۴

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۲/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲

واژگان کلیدی:

ایمنی کالا، حقوق مصرف‌کننده، قانون تجارت الکترونیک، تولیدکننده.

نویسنده مسئول:

محمدرضا فلاح

آدرس پستی:

ایران، تهران، دانشگاه شاهد، گروه حقوق خصوصی.

کد ارکید:

0000-0002-4655-7264

تلفن:

۰۹۱۲۱۵۰۸۰۶۲

پست الکترونیک:

fallah@shahed.ic.ir

زمینه و هدف: از حقوق بنیادین مصرف‌کننده یا خدمات در نظام حقوقی دنیا بهره‌مند شدن از وصف ایمنی بودن است. در نظام‌های مختلف برای حقوق مصرف‌کننده دو جنبه حمایتی کیفری و مدنی وجود دارد. جنبه حمایت کیفری از مصرف‌کننده در مقابل تولیدکننده یا تأمین‌کننده فاقد حسن نیت و جنبه حمایت مدنی از زیان‌دیده در مقابل خسارت وارده است. این حمایت برخاسته از معاملات الکترونیکی است. هدف از این پژوهش تبیین حق ایمنی بودن کالا در قانون تجارت الکترونیک ایران است.

مواد و روش‌ها: روش انجام این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی است.

ملاحظات اخلاقی: در تمامی مراحل نگارش مقاله، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: حق ایمنی کالا در حقوق ایران از نظر حمایت مدنی پذیرفته شده است؛ اما با وجود حمایت مدنی، قانون ایران در این خصوص با خلأ مواجه است.

نتیجه: با توجه به اینکه در خصوص ایمنی کالا در قانون تجارت الکترونیک ماده ۵۱ تدوین شده است، همچنان برای احقاق حقوق مصرف‌کننده باید به قواعد عام رجوع کرد.

۱. مقدمه

عمومات مندرج در قانون مدنی رجوع می‌کنند و سعی دارند حکم مسئله را با تکیه بر قواعد عام مسئولیت مدنی و همچنین مبحث خیارات در قانون مدنی بررسی و استخراج کنند.

با این حال حمایت از مصرف‌کننده در قبال استفاده از کالاهای غیر ایمنی در نظام حقوقی ایران ایجاب می‌کند که قواعد پراکنده و اختصاصی در قوانین خاص جمع‌آوری شده است و با تجمیع وجوه اشتراک آن‌ها، حداقل این امکان وجود داشته باشد قاعده‌ای عام را در این راستا استنباط کرد. همین روند مستلزم پاسخ دادن به مجهولاتی است که در ابتدای امر ذهن را به خود مشغول می‌دارد. پرسش آن است که آیا قوانین و قواعدی که در راستای حمایت از مصرف‌کننده‌ای که در نتیجه معیوب بودن کالایی دچار خسارات مالی شده است به صورت یک قاعده کلی در تمامی معاملات قابل اجرا هستند؟ منشأ مسئولیت تولیدکننده یا تأمین‌کننده در قبال خساراتی که به دلیل ایمنی نبودن کالا به مصرف‌کننده وارد می‌شود قراردادی است یا غیر قراردادی؟ در پاسخ سؤالات مطروحه می‌توان گفت که قوانین و قواعدی که در راستای حمایت از مصرف‌کننده در نتیجه معیوب بودن کالا به عنوان یک قاعده کلی می‌تواند مورد استناد قرار گیرد؛ اما در مصداق آن می‌تواند نشان‌دهنده خلأ قانونی در این حوزه باشد. در فرضیه دوم به نظر می‌رسد که مسئولیت تولیدکننده در برابر مصرف‌کننده در عدم ایمنی کالا ابتدائاً قراردادی است و سپس می‌تواند غیر قراردادی نیز باشد.

این موضوع زمانی اهمیت دو چندان پیدا می‌کند که در نظر گرفت قسمت عمده‌ای از حجم معاملاتی که

حقوق مصرف‌کننده در قوانین مدنی و تجارت الکترونیک بیان شده است. مصرف‌کننده شخصی است که به صرف تجارت خرید نمی‌کند؛ بلکه هدفی به جز تجارت برای خرید دارد. برای مصرف‌کننده حقوقی در نظر گرفته شده است که این حقوق در مواد ۳۳ تا ۴۹ قانون تجارت الکترونیک احصا شده‌اند. یکی از حقوق‌های مصرف‌کننده، برخورداری از حق ایمنی بودن کالا است. هدف از پروسه طراحی، تولید و توزیع، رسیدن به یک نتیجه مطلوب است.

در برخی از کالاها ایمن بودن محصول با توجه به جنس و کیفیت ساخت آن اهمیت چندانی ندارد؛ اما در غالب محصولات نهایی، ایمنی بودن یکی از فاکتورهای سلامتی کالا قلمداد می‌شود. در حقیقت حمایت از مصرف‌کنندگان در کشورهای صنعتی با جنبشی همراه بود که این جنبش‌ها به علت عدم ایمنی کالا و ضررهای ناشی از آن بود. در نتیجه قوانین حمایت از مصرف‌کننده در راستای ایمنی و عدم ضرر به حقوق مصرف‌کننده تدوین شد و اصولاً این قوانین با کالاهایی که به صورت مستقیم با مصرف‌کننده در ارتباط بود اختصاص داشت.

با تدقیق در نظام حقوقی ایران ملاحظه می‌شود با وجود آنکه در سال‌های اخیر قوانینی در راستای حمایت از حقوق مصرف‌کننده، تقنین، تصویب و اجرایی شده است؛ اما نصوص قانونی که بتواند قاعده کلی در مورد تکلیف ایمنی بودن کالا و حقوق مصرف‌کننده نهایی در قبال آن و مسئولیت‌های ناشی از عدم ایمنی بودن کالا وضع کند وجود ندارد. بر همین اساس دادگاه‌ها برای شناسایی وضعیت حقوقی طرفین و بررسی آثار حاکم بر آن به ناچار به

الکترونیک» نوشته برادران (۱۴۰۰) بیان می‌کند که حقوق مصرف‌کننده اجتناب‌ناپذیر است و شامل حق دسترسی به اطلاعات، حق استفاده از محصول ایمن، حق آزادی در انتخاب، حق برخورداری از حمایت است. پژوهش دیگری با عنوان «مسئولیت غیر دولتی نقض حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک» نوشته صادقی و دیگران (۱۴۰۱) است. نویسندگان مقاله مذکور تأکید بر مسئولیت غیر قراردادی دارند و اینکه قانون ایران در این خصوص مقررهای دارد یا نه. در مقاله دیگری با عنوان «تحلیل اقتصادی نقض تعهد در فضای تجارز الکترونیک با رویکرد حقوق مصرف‌کننده» نوشته دادگر و احسانی (۱۳۹۹) است. نویسندگان مقاله یادشده ابتدا بر تحلیل اقتصادی قوانین نقض تعهد در تجارت الکترونیک تمرکز کرده‌اند و سپس ارائه راهکار کرده‌اند. در پژوهش دیگری با عنوان «حقوق مصرف‌کننده در کسب و کار الکترونیک (تجارت الکترونیک)» نوشته بهارشاهی (۱۳۹۷)، نویسنده بیان می‌کند که مؤلفه‌های حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک احصا می‌شود. همچنین نویسنده کتاب مذکور قوانین داخلی را با حقوق بین‌الملل مقایسه می‌کند و هم‌سویی آن را تبیین می‌کند.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است و با گردآوری داده‌ها با استفاده از روش کتابخانه‌ای انجام شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در کشور ما صورت می‌گیرد، توسط واسطه‌های الکترونیکی و توسط قراردادهای الکترونیکی ممکن می‌گردد. آیا در قانون تجارت الکترونیک به عنوان رکن اصلی قانونگذاری در زمینه تجارت الکترونیک در نظام حقوقی ایران، قواعد و احکامی نسبت به ایمنی کالاها وجود دارد یا خیر؟ در صورت منفی بودن پاسخ، این پرسش مطرح می‌شود که هرگاه خساراتی بدین سبب به مصرف‌کننده‌ای که از طریق واسطه‌های الکترونیکی اقدام به تأمین کالایی کرده است وارد شود، چه رابطه حقوقی بین طرفین وجود دارد و کدام قانون بر این رابطه حاکم است؟

تحقیق حاضر با در نظر گرفتن جنبه‌های مجهول و مبهم قضیه حاضر، درصدد آن است که با تکیه بر تألیفات و دیدگاه‌های حقوق‌دانان و اندیشمندان نظام حقوقی ایران، به یک جمع‌بندی کلی در مورد ایمنی کالا در قانون تجارت الکترونیک دست یابد. به همین منظور مطالب مرتبط با حقوق مصرف‌کننده و ایمن بودن کالا در قانون تجارت بررسی شد. نتیجه‌ای که از بررسی پژوهش‌ها حاصل شد، این است که پژوهشی به‌ویژه در زمینه حقوق مصرف‌کننده مبتنی بر ایمنی بودن کالا وجود ندارد. اما پژوهش‌هایی که نزدیک به موضوع هستند شامل موارد زیر است. مقاله‌ای با عنوان «حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک؛ مطالعه موردی ایران» نوشته احمدی جشفق‌ای و شاهرخی (۱۳۹۷) است. نویسندگان در این پژوهش چنین بیان می‌کنند که حقوق مصرف‌کننده اقتضا می‌کند خسارتی به مصرف‌کننده وارد نشود و اگر خسارت وارد شد لزوم جبران خسارت ضروری است. در مقاله‌ای دیگر با عنوان «حقوق بنیادین مصرف‌کننده در تجارت

در این مقاله رعایت اصالت متون، صداقت و امانت-داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌ها حاکی از این است که قانون تجارت الکترونیک در زمینه حق ایمنی بودن کالا برای مصرف‌کننده دارای مقرر نیست. لذا برای تحلیل این حق به قانون مدنی رجوع می‌شود. این موضوع ضرورت تدوین یک قانون یا تبصره را در قانون تجارت الکترونیک محسوس می‌کند.

۵. بحث

در این قسمت مفاهیم و یافته‌ها بررسی می‌شود.

۵-۱. مبانی کلی حمایت از مصرف‌کننده در قبال کالای غیر ایمن

همان‌گونه که بیان شد علاوه بر تعهدات اصلی، در موارد زیادی قراردادهای برخی تعهدات ضمنی نیز برخوردارند که از جمله مشهورترین و مسبوق به سابقه‌ترین آن‌ها در حقوق فرانسه می‌توان به «تعهد ایمنی» اشاره کرد که به سلامت رساندن مسافر به مقصد است؛ به‌گونه‌ای که تنها ورود آسیب بدنی به مسافر برای مسئول تلقی کردن متصدی حمل و نقل کفایت کند و این امر به جز با اثبات اینکه واقعه به‌موجب یک عامل خارجی غیر منتسب به وی حادث شود از مسئولیت معاف نمی‌شود. تعهد ایمنی، بعد از تثبیت در قرارداد حمل و نقل مسافر، صرف‌نظر از

اینکه تحت هر شرایطی از دلالت اولیه خویش برخوردار باشد، به قراردادهای زیادی راه پیدا است. ویژگی انحصارگرایانه تعهد ایمنی به‌گونه‌ای است که در حال حاضر حتی ارائه معیار و ملاکی قابل اعتماد به‌منظور شناسایی قراردادهای مشمول آن امر سختی است. چرا که چنین تعهدی علاوه بر اینکه به قراردادهایی مثل قرارداد حمل و نقل مسافر که در آن متعهدله فاقد هر گونه نقشی در تحقق نتیجه اجرای قرارداد است، راه یافته است؛ بلکه به تمام قراردادهایی که به هر صورت به سلامت جسمی شخص آسیب رسانده است تسری پیدا کرده است. در حال حاضر متصدیان اقسام بازی‌ها، مسئولان مدارس خصوصی، مدیران استخرها، بر گزارش-کنندگان مسابقات و نمایش‌ها، آژانس‌های مسافرتی و... این‌گونه تعهد را اخذ می‌کنند. حتی در عقد بیع هم رویه قضایی کشور فرانسه این‌گونه است که ضمن تفکیک و تمیز خسارات مالی از خسارات بدنی، ایمنی محصولات را به‌مثابه امری جداگانه از نبود عیب پنهان محصولات قلمداد می‌کند و فروشندگان ماهر را تضمین ایمنی کالاها تلقی می‌کند(صفایی، ۱۳۸۸، ۱۵۸).

به باور برخی از حقوق‌دانان، با وجود اینکه در حقوق ما لزومی به اقتباس کلی این رویه و دخالت دادن تعهد ایمنی در نص قراردادها وجود ندارد اما ادخال آن در قرارداد حمل و نقل مسافر، همان‌گونه که در قراردادهای شبیه بدان، و ایجاد مقوله‌ای خاص در این خصوص الزامی است(صفایی، ۱۳۸۸، ۱۵۸).

زیرا چنین قراردادی که شخص متعهدله در آن فاقد نقشی مؤثر در محقق گشتن هدف قراردادی است، مضاف بر در بر گرفتن تعهد ایمنی یا فرض

است (نیری، ۱۳۸۸، ۴۷). ولی هیچ‌یک از متون قانونی متضمن بیان چنین مسئولیتی برای متصدیان مسافری، به‌دلیل بروز صدمات بدنی یا قتل مسافرین، نبوده است. به‌لحاظ این خلأ قانونی، که شاید منشأ آن کمبود مسافرت و قلت جابه‌جایی اشخاص در زمان تدوین قانون مدنی فرانسه بوده است (نیری، ۱۳۸۸، ۴۸)، رویه قضایی، طی سال‌های متمادی، حوادث جسمانی حادث در خلال اجرای قرارداد حمل و نقل مسافر را منحصرأ مشمول مقررات ضمان قهری ماده ۳۸۶ قانون تجارت ما نیز با اقتباس از ماده مرقوم مقرر داشته است: «اگر مال التجاره تلف یا گم شود، متصدی حمل و نقل مسئول قیمت آن خواهد بود؛ مگر اینکه ثابت نماید تلف یا گم شدن مربوط به جنس مال التجاره یا مستند به تقصیر ارسال‌کننده یا مرسل‌الیه یا ناشی از تعلیماتی بوده که هیچ متصدی مواظبی نمی‌توانست از آن جلوگیری کند».

در حین اجرای قرارداد انتقال مسافران را صرفاً شامل مقررات ضمان قهری قید شده در ماده ۱۳۸۴ قانون مدنی تلقی می‌کرد (کاتوزیان، ۱۳۸۷، ۲۰۲). مسئولیت حاصل از این ضمان، بر اساس تفسیری که در آن زمان از ماده ۱۳۸۴ قانون مدنی صورت می‌گرفت، نیازمند اثبات تقصیر و کوتاهی طرف دیگر بود. از این‌رو تسلط چنین مقرراتی بر موضوع می‌طلبید که مسافر مصدوم و یا ورثه مسافر مقتول به‌منظور جبران خسارت و درخواست غرامت، خطای مسئول حمل و نقل و همچنین وجود رابطه سببیت میان خطای وی و آسیب‌های بدنی یا مرگ شخص را به اثبات برساند؛ مسئله‌ای که از نظر ابهام منشأ واقعه و دشواری کشف دلیل حادثه، خیلی سخت

مسئولیت، ضامن فرض توجه خسارت به شخص متعهد هم هست، از این رو گنجاندن ضمانت ایمنی در آن هم روش بسیار اثرگذاری جهت حمایت از حقوق افراد زیان‌دیده و هم بر مبنای اصول و موازین و منطبق بر عدالت است (صفایی، ۱۳۸۸، ۲۰۲).

با وجود اینکه در حال حاضر قراردادها شامل تعهد ایمنی هستند اما خاستگاه چنین مفهومی قرارداد حمل و نقل مسافر به‌شمار می‌رود. برخلاف اینکه در ابتدای امر هم رویه قضایی کشور فرانسه شمول این قرارداد بر این‌گونه تضمینی را رد می‌کرد؛ ولی بعد از مدتی با تعدی از این نظر، وجود آن را در قرارداد انتقال مسافر، همچون در قراردادهای متعدد دیگری مورد تأیید قرار داد.

به‌موجب ماده ۱۷۸۴ قانون مدنی فرانسه، متصدیان حمل کالا «ضامن تلف یا نقض اموال واگذار شده به آنان می‌باشند مگر آنکه اثبات کنند که تلف یا خسارات وارده به آن اموال به سبب حوادث غیر مترقبه یا فورس مازور بوده است (کاتوزیان، ۱۳۸۷، ۲۲۰). مستنبط از مقرر مرقوم این است که مسئولیت متصدی حمل کالا، در صورت تلف یا نقض محموله، مسئولیتی مفروض است. صرف تلف مال واگذار شده به متصدی حمل، همانند بروز نقض در آن، بی‌آنکه نیازی به اثبات خطا باشد، برای مسئول دانستن متصدی حمل کافی است و نام‌برده جز با ارائه دلیل بر بروز حادثه خارجی غیر منتسب به خود نمی‌تواند از مسئولیت معاف شود (ساعی، ۱۳۹۱، ۷۴).

فرض مسئولیت متصدی حمل در صورت تلف یا نقض مال‌التجاره همیشه و بی هیچ قول مخالفی مورد قبول و عمل رویه قضایی فرانسه بوده

در قراردادهای الکترونیکی نیز بهره گرفت. مواردی که در زیر مورد اشاره قرار خواهند گرفت مهمترین دلایلی هستند که حق بهره‌مندی افراد مصرف‌کننده را از تولیداتی ایمن الزامی و موجه می‌کند:

۱- یکی از اساسی‌ترین و آشکارترین مصادیق حقوق بشر می‌توان به حق برخورداری از امنیت و سلامت جسمی اشاره کرد. ماده ۱۲ از میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی، در خصوص حقوق سلامت و صحت انسان‌ها صحبت کرده است. مطابق با ماده اخیرالذکر، دولت‌ها حق همه انسان‌ها در برخورداری از مطلوب‌ترین شرایط سلامت روانی و جسمانی را به رسمیت شناخته‌اند و نسبت به اخذ راهکارهایی جهت استیفای کامل شهروندان خود از این حق متعهد شده‌اند. این امر بدین سبب است که دولت‌ها در ازای دریافت مالیات و حدی از آزادی افراد تابع خویش، موظف به فراهم آوردن رفاه و سعادت عمومی‌شان شده‌اند و احتمالاً از جمله مهم‌ترین ابزارها جهت اجرای این تکلیف، ضمانت کیفیت و عدم مخاطره‌آمیز بودن محصولات موجود در بازار از جانب دولت محسوب می‌شود.

ذیل ماده ۲۵ از اعلامیه جهانی حقوق بشر متوجه می‌شویم که حق سلامتی انسان‌ها و اعضای خانوادشان مورد احترام است. هر انسانی حق دارد از مواد قضایی، دارویی، خوراک، مسکن به‌نحو صحیح و کامل برخوردار شوند و این یک حقوق اساسی برای مردم در جامعه است که می‌توان آن را یادآوری کرد. همچنین، بدین سبب که ارائه کالاهای مخاطره‌آمیز و فاقد امنیت در بازار، موجب به خطر افتادن رفاه و سلامت تمام افراد جامعه می‌شود. از این رو می‌باید از تولید و عرضه آنان پیش‌گیری به‌عمل آورد. با این

بود. از آنجا که بدین وسیله معمولاً مصدومان نمی‌توانستند خطای شرکت‌های سوداگر و پر قدرت را به اثبات برسانند، در نتیجه جبران خسارت هم غیر قابل امکان بود. بنابراین ملاحظات مبتنی بر عدالت، بستر مناسبی برای اندیشیدن راهی به‌منظور یاری‌رسانی به افراد آسیب‌دیده و بازماندگان افراد فوت‌شده ناشی از حوادث قلمداد شد و این امر در مفهومی موسوم به تعهد ایمنی نمود پیدا کرد.

۵-۲. پذیرش دیدگاه ایمنی کالا در قانون

در قانون تجارت الکترونیک ایران هیچ بخش مجزایی در مورد ایمنی کالا و حقوق مصرف‌کننده در قبال آن اختصاص پیدا نکرده است. برخی از حقوق‌دانان با اشاره به ماده ۵۱ قانون تجارت الکترونیک ایران آن را رکن قانونی ایمنی کالا تلقی می‌کنند. در این ماده چنین مقرر یافته است: «تأمین‌کنندگانی که برای فروش کالا و خدمات خود تبلیغ می‌کنند نباید سلامتی افراد را به خطر اندازند». با این حال با توجه به قید ابتدایی ماده مزبور به نظر می‌رسد حکم ماده تنها ناظر بر خطرات ناشی از تبلیغات کالا است و نمی‌توان آن را به سایر موارد تسری داد. با این حال به‌طور کلی نمی‌توان منکر وجود تعهد ایمنی و حقوق مصرف‌کننده در ارتباط با خسارات ناشی از عدم ایمنی بودن کالا شد.

چنانچه گفته شد در قانون تجارت الکترونیک نصی در مورد ایمنی کالا به چشم نمی‌خورد. با این حال با پذیرش وجود چنین تعهدی برای فراهم‌کنندگان کالا یا خدمات، باید از اصول کلی حاکم بر مسئولیت‌های خارج از قرارداد، در تحلیل آثار چنین تعهدی

کند و تولیدکنندگان را از ساخت و عرضه کالاهای غیر ایمن بازدارد. به عبارت دیگر، مداخله دولت در تامین ایمنی محصولات و مسئول دانستن عرضه‌کنندگان در قبال صدمات وارده، با استناد به نظم عمومی مربوط به سلامت و ایمنی افراد جامعه، و وظیفه دولت در مراقبت از سلامت و بهداشت عمومی قابل توجیه است (نیری، ۱۳۸۸، ۷۴۹).

۳- امکان دارد که بعضی از محصولات غیر ایمن برای محیط زیست هم در بر دارنده ضرر و زیان‌های غیر قابل جبرانی باشد. بنابراین در جوامع مختلف به‌منظور حفظ محیط زیست قوانین و مقرراتی وضع شده است که حداقلی از استانداردهای ایمنی را در خصوص کالاهای مختلف تعیین و افراد تولیدکننده را ملزم به رعایت آن‌ها کرده‌اند.

۴- ضرورت رعایت ایمنی کالاها در رابطه با بعضی از محصولات تولیدی انکارناپذیر است. برای مثال، در رابطه با همه اقلام مواد غذایی-بالاخص مواد غذایی که از طریق دست‌کاری ژنی مواد اولیه تولید می‌شوند- و دارویی، وسایل نقلیه، اسباب‌بازی‌ها و وسایل الکتریکی که هر روزه مورد بهره‌گیری و مصرف وسیع مردم قرار می‌گیرند، این حق حقی کاملاً حیاتی نمود پیدا می‌کند. تولید و ارائه روزافزون یک ماده غذایی سمی قادر است که امنیت جانی هزاران نفر را به خطر بیندازد. برخی اوقات به‌موجب عدم رعایت هرچند غیر عمدی و ناخواسته اصول بهداشتی در تولید مواد غذایی، فجایع ناگواری اتفاق افتاده است که کمتر جنایتی را بتوان با آن قیاس کرد. بدین سبب، به‌موجب اصل چهلم از قانون اساسی: «هیچ یک از افراد نمی‌تواند اعمال حق خود

تفاسیر می‌توان مدعی شد که حق ایمنی مصرف‌کنندگان از جمله حقوق بشر به‌شمار می‌رود. «خط مشی‌های سازمان ملل درمورد حمایت از افراد مصرف‌کننده» هم که یکی از عمده‌ترین اسناد بین‌المللی به حق سلامتی مصرف‌کنندگان است، در خصوص این حق اصرار داشته‌اند.

۲- هدف از تولید محصولات، برآوردن نیازهای مصرف‌کنندگان و ایجاد شرایط مطلوب‌تری برای زندگی است. با این حال، همین محصولات مفید نیز ممکن است در اثر عواملی چون ماهیت، طراحی یا نحوه کاربرد آن‌ها، بی‌احتیاطی عرضه‌کنندگان در فضای مجازی، نقصان فرایندهای کنترل کیفیت، ناآگاهی مصرف‌کنندگان و رویه‌های تجاری غیر منصفانه در تجارت الکترونیک، سلامتی و حتی حیات مصرف‌کنندگان را به خطر اندازند. از این رو، مصرف‌کنندگان حق دارند که در برابر کالاها و خدماتی که برای حیات و سلامتی آنان خطرناک هستند، محافظت و حمایت شوند. اهمیت چنین حقی و ضرورت پذیرش آن روشن است. زیرا کسی حق ندارد تا به دیگری صدمه بزند و یا وی را در معرض خطر قرار دهد. در نتیجه، هیچ ارائه‌کننده در فضای اینترنت، حق ندارد با سوءاستفاده از حق خود در مبادرت به تجارت، کالاها و خدمات خطرناکی را به مصرف‌کنندگان عرضه کند و به آنان صدمه وارد آورد (عبدی، ۱۳۹۲، ۱۰۷). چون ممکن است تولیدکنندگان چنین امری را رعایت نکنند و با وجود وارد ساختن خسارت، قابل شناسایی نباشند و یا تحت پیگرد قرار نگیرند. هم‌چنین از آنجا که مصرف‌کنندگان نیز خود عملاً قادر به نظارت بر تولید کالاها نیستند، لذا لازم است تا دولت مداخله

البته باید اشاره کرد مراعات این خصوصیات و معیارهای استاندارد می‌تواند به‌صورت اجباری، اختیاری و یا تشویقی باشد. اصولاً استاندارد اجباری از طرف قانون‌گذار تعیین و اجباری می‌شود (احمدی، ۱۳۸۷، ۲۹). مقررات استانداردهای اجباری باعث می‌شود تولیدکنندگان محصولات خود را در راستای تضمین حقوق مصرف‌کننده مهیا کنند. استاندارد اجباری با هدف حمایت از سلامتی مصرف‌کننده برای رفع عدم ایمنی کالا است. در کشور ایران نیز استاندارد اجباری وجود دارد که این استاندارد اجباری توسط شورای استاندارد تأیید و اجرا می‌شود.

۴-۵. حقوق مصرف‌کنندگان در قواعد فقه اسلامی

در متون فرهنگ اسلامی حقوق مختلفی در خصوص مصرف‌کنندگان علاوه بر قواعد فقهی و تحت عناوین گوناگونی در نظر گرفته شده است. بعضی از حقوق مصرف‌کنندگان در این دیدگاه به شرح زیر است: حق بازگرداندن محصول معیوب و ناقص مشروط بر پنهان بودن عیب و یا عدم اطلاع مصرف‌کنندگان از عیب و نقص (حق بازگرداندن مال معیوب و ناقص و تقاضای اخذ کالای سالم). حق دریافت ارزش (دیه) با فرمول تفاوت نرخ کالای سالم از کالای معیوب ضمن ثابت ماندن قیمت بازار به همان قیمت روز خرید کالا؛ اگر نرخ بازار تغییر یافته باشد مصرف‌کننده حق دارد که مابه‌التفاوت کالای سالم نسبت به کالای ناقص و معیوب را با توجه به قیمت بازار دریافت کند (حق ارزش) در صورت فریب خوردن مصرف‌کننده، وی حق دارد که به فریب دهنده مراجعه نماید، چه فریب در

را وسیلهٔ اضرار به غیر و یا تجاوز به منافع جمعی واقع سازد» (ارجاع به قانون اساسی داده شده است).

۳-۵. جایگاه استاندارد سازی در ارائه محصولات ایمنی در تجارت الکترونیک

وجود استاندارد در رابطه با تشخیص ایمنی یک کالا دارای نقش عمده‌ای است. در اسناد حقوقی مفهوم ایمنی و محصول ایمن به وضوح تعریف نشده است و برای شناخت محصول ایمن معیار خاصی وجود ندارد. شاید بهتر باشد که بر اساس استانداردسازی بتوان یک معیار مشخص برای محصول ایمن در نظر گرفت (احمدی، ۱۳۸۷، ۲۵). حال باید گفت استاندارد یعنی معیاری که برای یک محصول بی-نقص می‌توان در نظر گرفت، در شرایط جامعه استاندارد به معنای تولید و ارائه کالا در حد مطلوب است. حد مطلوب، حدی است که امکان دسترسی با پایین‌ترین میزان عیب و نقص و مطلوب‌ترین کیفیت و قیمت مورد قبول خریدار و بیشترین استفاده از عوامل تولید همراه است.

در تجارت الکترونیک نیز استاندارد نقش مهمی در تأمین امنیت مصرف‌کنندگان نهایی ایفا می‌کند. با وجود آنکه در قانون تجارت الکترونیک ایران اشاره‌ای به تضمین کیفیت محصولات نشده، اما پر واضح است که بر اساس اصول کلی حاکم بر حقوق مصرف‌کننده در قانون حمایت از مصرف‌کنندگان کالا و خدمات، تفاوتی بین مصرف‌کننده‌ای که از طریق قراردادهای الکترونیکی به محصول دسترسی پیدا می‌کند با سایر مصرف‌کنندگان وجود ندارد.

۳. اعراض از مال در مقابل مصرف‌کننده، موجب ساقط شدن ضمان می‌شود و نمی‌توان به دلیل تصرف مصرف‌کننده در محصول اعراض شده وی را به لحاظ مدنی مورد تعقیب قرار داد (شفایی، ۱۳۳۵، ۹۸).

۴. قاعده تسبیب در ورود خسارت به مصرف‌کننده چنین بیان می‌دارد که هر کس باعث ورود ضرر و زیان به مصرف‌کننده شود باید جبران خسارت وارده را تضمین کند (شهابی، ۱۳۳۳، ۹۴).

۵. هر وقت که شخص مصرف‌کننده به صورت عاریه در اموالی تصرف کند، تصرف وی امانی است و اصل بر آن است که مصرف‌کننده امانت‌دار، تضمین‌کننده ضرر و زیان وارده قلمداد نشود (شهید اول، بی‌تا، ۳۴۱).

۶. اقدام مالک محصولی که به فروش رسیده است موجب ساقط شدن ضمان مصرف‌کننده می‌شود و از این امر تحت عنوان تقدم قاعده اقرار بر لاضرر یاد می‌شود (حسینی مراغی، ۱۴۱۷، ۴۸۷).

۷. تعدی و یا تفریطی که موجب ایراد خسارت به شخص مصرف‌کننده شود، ضمان وی را در پی داشته است و می‌باید تعدی‌کننده یا افراط‌کننده آن را برای شخص مصرف‌کننده جبران کند (حسینی مراغی، ۱۴۱۷، ۴۴۵).

۸. سرپرست گروه‌های فروشندگان و سندیکاهای تجاری ضامن ضرر و زیان وارد شده به مصرف‌کنندگان محسوب می‌شوند (مصطفوی، ۱۴۱۲، ۱۳۷).

۹. دریافت‌کنندگان وجوه ریالی و یا ارزی از مصرف‌کننده ایرانی هر وقت که معامله بنا به هر دلیلی

نتیجه فعل فروشنده صورت گرفته باشد، چه خلاف این باشد (قاعده غرور). جلب رضایت مشتری و مصرف‌کننده شالوده تجارت در اسلام قلمداد می‌شود و از آن تحت عنوان قاعده «تجاره عن تراض» یاد می‌شود. انجام معامله به موجب ناچاری و اجبار برای مصرف‌کننده اشکالی ندارد (قاعده اضطرار). اما مجبور کردن مصرف‌کننده به خرید محصول ممنوع است (قاعده نفی اکراه). هرچند بیشتر معاملات تجاری در اسلام دارای خصوصیت الزام‌آوری است؛ ولی مصرف‌کننده به طور بسیطی از حق فسخ و اعمال اختیارات قانونی و قراردادی مختلفی برخوردار است (حق اختیارات) (سایت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

در فقه اسلام به منظور تضمین و مسئولیت مدنی فروشندگان و تولیدکنندگان در مقابل مصرف‌کننده هم فرمول‌های بسیاری پیش‌بینی شده است. چنانچه مسئولیت شخص حقوقی و یا حقیقی به عنوان مصداق دست‌کم یکی از قواعد ذیل‌الذکر واقع شود، فرد در مقابل خسارت وارد شده به شخص مصرف‌کننده ضامن است و می‌باید آن را جبران کند. بعضی از قواعد فقهی در رابطه با ضمانات به شرح زیر است.

۱. عمل و مال فرد مسلمان محترم است و نباید خسارت وارد شده بر اموال فرد مصرف‌کننده بی‌جبران باقی بماند.

۲. هر وقت که معامله تجاری با شخص مصرف‌کننده بنا به هر دلیلی باطل اعلام شود، تصرف کردن در هزینه پرداختی توسط مصرف‌کننده به دلیل عقد فاسد سبب ضمان گردیده و می‌باید که جبران شود (فاضل دربندی، بی‌تا، ۶۰۵).

اختیاری و حفظ سوابق و مدارک ایمنی پذیرفته و یا پذیرش آن‌ها را تشویق نمایند». این سند بین‌المللی در ماده ۱۲ خود اعلام می‌کند: «سیاست‌های مناسبی باید [اتخاذ شود] تا این اطمینان را به‌وجود آورند که کالاهای تولیدشده توسط سازندگان، خواه برای استفاده مورد نظر و خواه برای استفاده متعارف قابل پیش‌بینی، ایمن هستند. اشخاصی که مسئول ارائه کالا در بازار هستند، به‌ویژه عرضه‌کنندگان، صادرکنندگان، خرده‌فروشان و نظایر آن (که پس از این توزیع‌کنندگان نامیده می‌شوند)، باید تضمین کنند که در دور تحت مراقبت آنان، کالاها به‌واسطه جابه‌جایی یا انبار نادرست، غیر ایمن یا خطرناک نشده‌اند (یزدی، ۱۳۸۴، ۱۱۷).

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در خط مشی‌های سازمان ملل علاوه بر دولت‌ها و سازندگان، به نقش بسیار مهم توزیع‌کنندگان در ایجاد اطمینان خاطر برای مصرف‌کنندگان مبنی بر ایمن بودن کالای مورد استفاده آنان، توجه کافی مبذول شده است و تعهداتی نیز بر عهده آنان نهاده شده است. از جمله اینکه اشخاص مزبور تضمین‌کننده صحت و ایمنی کالا به‌هنگام مداخله آنان در چرخه تأمین و عرضه کالا دانسته شده‌اند و مکلف شده‌اند تا در صورت اطلاع یافتن از غیر ایمن بودن کالا، آن‌ها را جمع‌آوری و به مقامات ذی‌صلاح یا عموم نیز اطلاع دهند.

۵-۶. حقوق مصرف‌کننده بر ایمن بودن کالا در

حقوق انگلیس و آمریکا

منتفی شود مکلف به بازپرداخت خواهند شد. زیرا به‌موجب قاعده «علی الید متصرف مال غیر» به برگرداندن مال به صاحبش، به‌عنوان ضامن شناخته می‌شود (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۹، ۱۴۵).

۱۰. هر اقدام حقوقی که منجر به زیان‌بار شدن مصرف‌کننده شود و صحیح آن دارای ضمان باشد، چنانچه آن عمل حقوقی فاسد باشد نیز باز هم به‌وجود آورنده حق اخذ ضمان برای مصرف‌کننده خواهد بود (مکارم شیرازی، ۴۰۱۰، ۲۱۱).

۱۱. مباشر ورود ضرر و زیان به مصرف‌کننده، ضامن است؛ هرچند مباشر تعدی نکرده باشد.

۱۲. هر فردی که مال مصرف‌کننده را بدون اخذ اجازه از بین برده باشد به‌عنوان ضامن آن قلمداد می‌شود. از این قاعده در حقوق اسلام تحت عنوان قاعده تلف یاد می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۱، ۷۸۷).

۵-۵. حقوق مصرف‌کننده بر ایمن بودن کالا در

اسناد بین‌المللی

علاوه بر ماده ۳ از مقررات سازمان ملل، ماده‌های دیگری از حقوق مصرف‌کننده حمایت می‌کنند. در ماده ۳ خطراتی که ایمنی انسان‌ها را نشانه می‌گیرند بیان شده است.

ذیل ماده ۱۱ این خط‌مشی‌ها نیز چنین بیان شده است: «به‌منظور تضمین اینکه محصولات، خواه برای استفاده مورد نظر و یا برای استفاده متعارف قابل پیش‌بینی، ایمن هستند، دولت‌ها باید تدابیر مناسبی را شامل سیستم‌های قانونی، مقررات ایمنی، استانداردهای ملی یا بین‌المللی، استانداردهای

تعیین استانداردهای مخصوص هر گونه از کالاها و خدمات، تکلیف کلی دال بر تولید محصولات ایمن متوجه عرضه‌کنندگان شد و به‌منظور تشخیص عدم ایمنی کالاها، یک‌سری اصول و ضوابط تعیین شد. فرق اساسی دیگر این قانون با قانون ایمنی مصرف‌کنندگان آن بود که در قانون مذکور مقرراتی که به قرار ممنوعیت مربوط می‌شد، نسخ شد (بارت برندا، ۱۹۷۸، ۴۴۵).

در قانون مسئولیت مدنی کشور آمریکا، صدمات بدنی وارده بر مصرف‌کنندگان را در نظر گرفته است. طبق این قانون چنانچه کسی کالایی را در وضعیت بدون ایمنی به مصرف‌کننده عرضه کند، مسئول زیان‌های وارده بر مصرف‌کننده است. حقوق دانان نیز هم‌گام و هم‌عقیده با این جبران خسارت هستند. در خصوص کالایی مانند دارو تعهد به ایمنی به‌صراحت یا ضمنی باید وجود داشته باشد زیرا مصرف‌کنندگان در فضای الکترونیک اقدام به خرید می‌کنند، گاه به‌دلیل تبلیغات اقدام به خرید می‌کنند و به موضوع ایمنی کالا یا دارو توجه نمی‌کنند. لازم به ذکر است که بعضی از کالا در زمان خرید می‌توانند ایمنی نداشته باشند و گاهی بعضی از کالاها در زمان پس از خرید و در شرایط بعد از مصرف ایمنی خود را از دست می‌دهند در نتیجه تعهد به ارائه اطلاعات و ایمنی توسط سازنده باید پیش‌بینی شود. ارائه اطلاعات در خصوص کالا در درجه اهمیت به‌سزایی قرار دارد؛ زیرا اگر مصرف‌کننده از خطرات ناشی از کالا اطلاع داشته باشد دیگر مسئولیتی متوجه سازنده نمی‌شود. «ارائه اطلاعات در خصوص نحوه مصرف، نحوه خطرات جانبی ناشی از کالا، موضوع تعهد می‌تواند میزان

با توجه به اینکه حقوق کشور انگلستان و آمریکا در خصوص ایمنی مصرف‌کنندگان مقررات مفصلی وضع نموده‌اند و این قوانین به‌طور کامل به ایمنی مصرف‌کننده می‌پردازد لذا با توجه به خلأهای قانونی ایران، در خصوص ایمنی مصرف‌کننده می‌توان به یکسان-سازی قوانین در این خصوص پرداخت. حال حقوق این دو کشور را در مورد ایمنی مصرف‌کننده بیان می‌کنیم.

در انگلستان برای تأمین ایمنی محصولات مقررات مفصلی وضع گردیده است. در «قانون ایمنی مصرف‌کننده سال ۱۹۷۸» انگلیس چهار راه‌حل اساسی جهت نائل آمدن به این هدف پیش‌بینی گردیده است؛ «مقررات ایمنی»، «قرار ممنوعیت» اختیار اقدام به چنین مواردی به رای وزیر کشور در نظر گرفته شده است. در «مقررات ایمنی» استانداردهایی به‌منظور تولید کالاهاى مختلف پیش-بینی شده است و ارائه محصولات غیر استاندارد به-مثابه جرم قلمداد شده است. «قرار ممنوعیت» به منع تولید و عرضه کالای مشخصی اشاره دارد. «اخطار ممنوعیت» هم در خصوص ممنوعیت عرضه‌کننده‌ای خاص از تولید و عرضه محصول مشخصی است و در نهایت «اخطاریه» به‌منظور الزام عرضه‌کننده به اعلام هشدار به افراد مصرف‌کننده در مورد خطرات ناشی از محصول غیر ایمن خویش صورت می‌گیرد. در اصلاحات مربوط به قانون مزبور، روشی دیگر به اسم «اخطاریه» افزوده شد. در این اخطاریه، عرضه‌کننده در رابطه با عرضه کالا حداکثر به مدت شش ماه منع می‌شود. این تدابیر در قانون حمایت از مصرف‌کنندگان ۱۹۸۷ هم به‌کار گرفته شدند. هم‌چنین در ماده ۱۰ از قانون اخیر در عوض

مسئولیت را کاهش دهد» (صالحی و دیگران، ۱۳۹۱، ۶۹).

۵-۷. حقوق مصرف‌کننده بر ایمن بودن کالا در حقوق ایران

تا جایی که پژوهش‌ها بیان می‌کنند در کشور ایران مصداق بارز ضوابطی که به‌روشنی سخن از ممنوعیت تمام عرضه‌کنندگان نسبت به عرضه همه اقسام کالاهای نا امن گفته باشد ملاحظه نمی‌شود. همچنین قانون مدنی در این‌باره مسکوت باقی مانده است. تنها اصول و ضوابطی که می‌توان آن‌ها را مورد استفاده قرار داد یکی ماده ۲۷۹ از قانون مدنی است که بر اساس آن، فروشنده ملزم شده است کالایی را تحویل دهد که از نظر عرفی سالم باشد. از نظر عرف کالایی که سالم نباشد خطرناک تلقی می‌شود. در یک نقطه نظر دیگر می‌توان استناد به خیار عیب را یک نقطه روشن از طرف قانون‌گذار برای حمایت از مصرف‌کننده در مقابل کالای ناایمن در نظر گرفت. در کنار قانون مدنی مقررات ایمنی دارویی، غذایی و بهداشتی وجود دارد که بر اساس مقررات مذکور مصوب ۱۳۳۴ و اصلاحیه آن مصوب ۱۳۴۶ حمایت از مصرف‌کننده برای محصول ایمن در این قانون قید شده است.

در مبیع کلی فروشنده موظف بوده است که به مبیع گونه‌ای محصولات تسلیم کند که به لحاظ عرف معیوب نبوده است و عرفاً کالایی که به‌طور نامتعارف خطرناک باشد معیوب تلقی می‌شود. دیگر، ضوابط و مقررات مربوط به خیار عیب بوده است که ضمانت اجرای قراردادی تسلیم کالاهای ناامن است. ولی از

طرف دیگر می‌توان ضوابطی را نیز در خصوص ایمنی و سلامت تولید و عرضه مواد غذایی، دارویی و بهداشتی ملاحظه کرد. مهم‌ترین قوانین و مقررات مربوط به این مسئله در قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹، قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و بهداشتی و آرایشی مصوب ۱۳۴۶ با اصطلاحات آن، و قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام قید گردیده است (استناد به قانون شده است).

برای مثال، در قانون مصوب سال ۱۳۴۶ انجام اقداماتی که ذیلاً مورد اشاره قرار خواهند گرفت در خصوص مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی منع شده‌اند و به‌مثابه جرم اعلام شده‌اند: عدم رعایت استاندارد یا فرمول ثبت‌شده در مواردی که تعیین فرمول و رعایت آن و همچنین تعیین استاندارد و رعایت آن الزامی باشد. فروش و عرضه جنس فاسد و یا فروش و عرضه جنسی که موعده مصرف آن گذشته باشد. به‌کار بردن رنگ‌ها و اسانس‌ها و سایر مواد اضافی غیر مجاز در مواد خوردنی یا آشامیدنی یا آرایشی یا بهداشتی و یا لوازم بازی کودکان. همچنین بهره‌گیری از مواد سمی بیشتر از حد مجاز در مواد مذکور خوراکی برحسب مورد، منجر به محکومیت شخص مرتکب به حداکثر مجازات‌های تعیین‌شده در این قانون خواهد شد. هرگاه در نتیجه بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی یا عدم مهارت تهیه‌کننده یا سازنده یا فروشنده یا عرضه‌کننده یا هر یک از عوامل آن‌ها مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی به صورتی درآید که مصرف آن موجب بیماری یا آسیبی شود،

عرضه کالا دخیل هستند مسئول تلقی کند و خسارت خویش را آسان‌تر جبران کند. قانون حمایت از حقوق افراد مصرف‌کننده در پایان ماده ۲ تصریح شده است که چنانچه فسخ معامله از جانب شخص مشتری باشد، پرداخت خسارت از طرف عرضه‌کننده منتفی است. این در حالی است که امکان دارد با وجود ابطال معامله از جانب شخص مشتری و بازگرداندن ثمن، ضرر و زبانی به دلیل معیوب بودن محصول متوجه او شده باشد. عدم جبران چنین خساراتی مغایر با قواعد عمومی مسئولیت است (قاسمی حامد و دیگران، ۱۳۹۰، ۱۷۶).

خودور یکی از عمده‌ترین محصولاتی است که در حال حاضر به شکل الکترونیکی و اینترنتی قابل خریداری است که البته این امر با ایمنی و خسارت بدنی هم رابطه بسیاری دارد. بدین سبب است که در مسئله تجارت الکترونیکی قوانین مربوط به حمایت از حقوق افراد مصرف‌کننده خودرو به صورت خاصی تدوین شده‌اند. این قانون در سال ۱۳۸۶ به عنوان قانون حمایت از افراد مصرف‌کننده خودرو مصوب شده است و در رابطه با تعهدات فروشنده به ایمنی و جبران خسارات بدنی به خریداران دارای قوانین و مقرراتی است که غالباً به ایجاد مسئولیت مدنی محض برای تولیدکننده خودرو تمایل دارد.

ماده ۳ از قانون اخیر به مسئله مسئولیت فروشنندگان خودرو به دلیل ضرر و زیان‌های جانی و مالی توجه کرده است که این امر احتمالاً به دلیل فقدان ایمنی در این باره است. ماده مذکور چنین مقرر داشته است که: «عرضه‌کننده طی مدت ضمانت موظف است که هر گونه عیب و نقصی را (در نتیجه طراحی، مونتاژ، تولید و یا حمل و نقل) که در خودرو از قبل وجود

برای مرتکبان مجازات‌هایی تعیین شده است. از مجموع این مقررات می‌توان نتیجه گرفت که تولید و عرضه غیر ایمن مواد فوق در کشورمان ممنوع است و متخلف با ضمانت اجراهای کیفری و مدنی مواجه خواهد شد (استناد به قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی، مصوب ۱۳۴۶/۴/۲۲ ماده ۱).

ماده ۲ از قانون حمایت از مصرف‌کنندگان در صدد آن است که مسئولیت مدنی حاصل از آسیب‌های بدنی به خریداران را به فروشندگان و تولیدکنندگان معطوف کند. اما به لحاظ منطقی باید به این نکته توجه کرد که در فروش الکترونیکی به دلیل اینکه ایجاب توأم با تبلیغات انجام شده است و مسئولیتی که فروشنده بر عهده دارد با توجه به نقش فعال وی در فروش محصولات به طور کامل معلوم است، از این رو باید به این مسئله که این امر می‌تواند مسلماً مسئولیت فروشنده را به دنبال داشته باشد توجه کرد.

با توجه به اینکه مقنن در قانون مزبور، پایه و اساس مسئولیت عرضه‌کننده محصولات و خدمات را به طور مشخصی بیان نکرده است؛ ولی با ذکر واژه «منفرداً» یا «مشترکاً» طیف مسئولیت تولیدکننده را مشخص کرده است، با وجود واژه مذکور، مقنن در ماده قانونی اخیرالذکر فاقد وضوح کافی است و مشخص نیست که مقصود از مسئولیت اشتراکی چگونه مسئولیتی است. آیا نظریه مسئولیت تضامنی بوده است یا مقصود مقنن از مسئولیت اشتراکی عبارت است از مسئولیت نسبی بر مبنای تقصیر؟ چنانچه مقصود مقنن از مسئولیت اشتراکی را در ماده مذکور تحت عنوان مسئولیت تضامنی تفسیر کنیم، مصرف‌کننده قادر است افراد گوناگونی را که در شبکه تولید و

را مورد تأیید و تأکید قرار می‌دهد. در حقوق داخلی بر اساس ماده ۲۷۹ قانون مدنی و بنا به قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی حق ایمنی کالا در نظر گرفته شده است. در ماده ۵۱ قانون تجارت الکترونیک نیز حق ایمنی کالا در نظر گرفته شده است. در حقوق مصرف‌کننده بر ایمنی بودن کالا در حقوق انگلستان و ایران نیز شاهد ایمنی کالا و استانداردسازی می‌باشیم و حتی قانونی تحت عنوان قانون ایمنی مصرف‌کننده مصوب ۱۹۷۸ در کشور انگلیس تصویب شده است. علاوه بر آن در ماده ۳ و ۱۱ مقررات سازمان ملل حمایت از حقوق مصرف‌کننده در برابر خطراتی که ایمنی انسان‌ها را نشانه می‌گیرد بیان شده است. از نظر فقهی در خصوص مصرف‌کنندگان، حق بازگرداندن کالای معیوب در کنار قاعده تسبیب در نظر گرفته شده است که همه این اسناد حاکی از حمایت حقوق مصرف‌کننده است.

۲- در قانون تجارت الکترونیک ایران، هیچ نصی در مورد ایمنی کالا در قراردادهای الکترونیکی و حقوق حاکم بر آن به چشم نمی‌خورد. این سکوت قانون گذار را می‌توان به دو صورت تحلیل کرد: الف- اول آنکه گفته شود تعهد به ایمنی کالا در قراردادهای الکترونیکی جایگاهی ندارد. این نتیجه‌گیری با توجه به اساسی بودن مقررات مربوط به سلامت کالا و خدمات قطعاً صحیح نخواهد بود. ب- دوم آنکه گفته شود برای آنکه بتوان احکام و آثار حاکم بر روابط حقوقی تأمین‌کنندگان کالا و خدمات و مصرف‌کنندگان در قراردادهای الکترونیکی را مطالعه کرد، باید به سراغ اصول کلی امینت کالا در نظام حقوقی ایران رفت و نتایج حاصل از بررسی احکام آن‌ها را در

داشته یا در اثر بهره‌گیری معمولی از خودرو ایجاد شده و مغایر با محتوای ضمانت‌نامه و مشخصات اعلامی به شخص مصرف‌کننده بوده یا مانع بهره‌گیری مناسب از خودرو بوده یا از بین برنده ایمنی آن باشد و یا کاستن از ارزش معاملاتی خودرو را موجب شد، برطرف کند. مخارج مربوط به برطرف کردن عیب و نقص خودرو طی مدت ضمانت و جبران همه ضرر و زیان‌هایی که به مصرف‌کننده و اشخاص ثالث وارد شده، شامل ضرر و زیان‌های مالی و جانی و مخارج معالجه عیب و نقص (که جزء تعهدات بیمه شخص ثالث باشد)، مخارج مربوط به انتقال خودرو به تعمیرگاه تأمین خودروی جایگزین مشابه طی مدت تعمیرات (اگر زمان توقف خودرو از ۴۸ ساعت بیشتر باشد) متوجه عرضه‌کننده است.» همان‌گونه که قابل ملاحظه است به نظر نگارنده در ماده مذکور پرداخت هر نوع ضرر و زیان بدنی که به دلیل فقدان ایمنی آن باشد می‌تواند مبتنی بر مسئولیت مطلق بر عهده فروشنده واقع شود.

۶. نتیجه

به‌طور کلی از مجموع مباحثی که عنوان گردید، نتایج و راهکارهای زیر قابل ارائه است:

۱- همان‌گونه که بیان شد یکی از بنیادی‌ترین حقوق برای مصرف‌کننده، حق دسترسی به محصول ایمنی باشد که این حق از نظراسناد داخلی و بین‌المللی و حقوق بشری مورد حمایت قرار گرفته است و همواره حق صحت و سلامتی افراد را تأکید کرده‌اند و حمایت از حق سلامتی را الزامی می‌کند. نظریه‌های اقتصادی هم رعایت محتوای این حق از طرف عرضه‌کنندگان

همچنین در پاسخ فرضیه اصلی این پژوهش باید گفت که در زمینه تجارت الکترونیک با خلأ قانونی در حوزه تعهد ایمنی مصرف‌کننده مواجهه هستیم. برای احقاق حقوق مصرف‌کننده باید به قوانین عام رجوع کرد. در نتیجه می‌توان با توجه به اسناد بین‌المللی و حقوق کشورهای انگلیس و آمریکا به یک جمع‌بندی کلی در تدوین قانون ایمنی کالا برای حقوق مصرف‌کننده رسید.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

قراردادهای الکترونیکی نیز دخیل داد. به عبارتی قراردادهای الکترونیکی خصوصیتی از این بابت ندارند و هر آنچه عنوان تعهد ایمنی کالا و خدمات در نظام حقوقی ایران مطرح است در قراردادهای الکترونیکی نیز قابلیت اجرا را دارند.

۳- از نظر مضمون و ویژگی‌های خاص این حق، حتی در جوامعی که طرفدار بازار آزاد هستند هم، دولت نمی‌تواند در خصوص رعایت این حق به وسیله عرضه‌کنندگان سکوت اختیار کند. در کشور انگلیس و من حیث‌المجموع در سطح جهانی به تأمین ایمنی محصولات توجه کرده‌اند و برای کسب آن تلاش ویژه‌ای مبذول داشته‌اند. در راستای این تلاش قوانین و مقررات حمایتی به چشم می‌خورد. مقررات حمایت از مصرف در جوامع در حال توسعه هم حاکی از توجه بسیار زیاد به حق مزبور است و تدابیر ویژه‌ای برای ملزم کردن تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان جهت عرضه محصولات ایمن شامل کالا و خدمات در نظر گرفته شده است.

۴. در تبیین حقوق مصرف‌کننده شاهد آن هستیم که استانداردسازی در ارائه محصولات ایمن نقش بسزایی ایفا می‌کند که این استانداردسازی به صورت اجباری یا اختیاری و یا تشویقی است که این مقررات حاکی از تضمین حقوق مصرف‌کننده است. در کشور ایران استانداردسازی توسط شورای استاندارد صورت می‌پذیرد.

۵. در پاسخ به سؤالات مطرح‌شده باید گفت که تولیدکننده در مقابل خساراتی که به دلیل ایمن نبودن کالا به مصرف‌کننده وارد می‌شود دارای مسئولیت است که این مسئولیت می‌تواند اعم از مسئولیت قراردادی و مسئولیت غیر قراردادی باشد.

منابع

الف. کتاب‌ها

- شفائی، محسن، مجموعه قواعد فقه. تهران، چاپ نقش جهان، ۱۳۳۵.
- شهابی تربتی، محمود، قواعد فقه. چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۳.
- شهید اول، محمد، القواعد و الفوائد، تحقیق سیدعبدالهادی حکیم. چاپ اول، قم، مکتبه المفید، بی‌تا.
- صالحی، جواد، ابراهیمی، یوسف، مبنای و قلمرو تعهد به ارائه اطلاعات به مصرف‌کننده کالا، دوره اول، شماره اول، ۱۳۹۱.
- صادقی، محسن، صفری، مائده، مولاپناه، سارا، «مسئولیت غیر قراردادی نقش حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک»، نشریه علمی پژوهش‌های حقوقی، ۱۴۰۱.
- صفایی، سیدحسین، الزامات خارج از قرارداد، چاپ نوزدهم، تهران، میزان، ۱۳۸۸.
- کاتوزیان، ناصر، الزامات خارج از قرارداد، چاپ سیزدهم، جلد اول، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۷.
- لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- فاضل دربندی، ملاآقا بن رمضان شیروانی، خزائن الاحکام. چاپ سنگی.
- قاسمی حامد، عباس، خالدی دوبرجی، پری، «مسئولیت خسارت وارده به مصرف‌کننده توسط کالای معیوب و خطرناک»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، تهران، سال دوازدهم، شماره دوم، ۱۳۹۰.
- احمدی، سیاوش، حقوق حاکم بر استاندارد محصولات در ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات ساداتی، ۱۳۸۷.
- احمدی جشفقانی، حسین‌علی، شاهرخی، حمیدرضا، «حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک؛ مطالعه موردی ایران»، اولین همایش بین‌المللی مدیریت و مهندسی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۷.
- بهارشاهی، مهدی، حقوق مصرف‌کننده در کسب و کار الکترونیکی (تجارت الکترونیک)، ناشران جاودانه، جنگ، چاپ اول، ۱۳۹۷.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات مجد، چاپ سی‌وششم، ۱۴۰۱.
- حسینی مراغی، سیدمیر عبدالفتاح، العناوین الفقیه، چاپ دوم، قم، ۱۴۱۷ق.
- دادگر، یداله، احسانی، اکرم، «تحلیل اقتصادی نقش تعهد در فضای تجارت الکترونیک با رویکرد حقوق مصرف‌کننده»، پژوهش‌نامه حقوق فارس، دوره سوم، شماره ششم، ۱۳۹۹.
- ساعی، حمید، «حقوق مصرف‌کننده در ارتباط با سلامت و ایمنی کالا»، نشریه داخلی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، سال بیست‌ونهم، شماره هفتم، ۱۳۹۱.

- عبدی، قاسم، حقوق مصرف‌کننده در تجارت الکترونیک، چاپ اول، تهران، انتشارات بهنامی، ۱۳۹۲.

ب. مقالات

- مکارم شیرازی، ناصر، القواعد الفقہیہ، ج ۲. چاپ دوم، قم، مدرسه الامام امیرالمؤمنین(ع)، ۱۴۱۰ ق.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی